

בדיני ספייה לקטן ולשוטה ביום הכיפורים

מורנו הרב יצחק מרדכי הכהן רובין שליט"א

דרשת שבת שובה תשע"ו

מצויים זקנים הסובלים מדרגות שונות של מחלת אלצהיימר ודומיהם ויש לעיין האם מותר להניח לפנייהם מאכלים וכן האם מותר להאכילם ביום הכיפורים. ושורש הנידון האם יש איסור ספייה ביום הכיפורים לשוטה, כמו כן יש להגדיר ממתית נחשב חסר דעה כשוטה שהוא פטור מן המצוות. ובתוך הדברים יתברר הטעם שמותר להאכיל קטנים יותר מכדי צורכם, וכן מה דינם לעניין נעילת הסנדל.

לתוס' פסחים דף פ"ח ע"א ד"ה שה, שכתבו שבמקום מצוה אין איסור ספייה.

ג. והנה לכאורה יש לעיין בדברי הזכרון יוסף, הן במה שהביא בטעמו הראשון שאיסור ספייה שייך רק באיסורי חפצא כדוגמת מאכלות אסורות וטומאה, ולא באיסורי גברא, ומכיון שאיסור אכילה ביום הכיפורים הוא איסור גברא, וקטן אינו מצווה לכן אין בזה משום ספייה, וקשה דמוכח מריהטת הסוגיא ביומא ובראשונים שגם בכה"ג אמרינן איסור ספייה, והן בטעמו השני שכיון שיש בדבר פיקו"נ התירו לקטן, ויוצא מדבריו לכאורה שאכילה כזו שבודאי אינה נצרכת לפיקו"נ תהיה אסורה, ולכאורה מוכח מהגמ' והראשונים שאף בדבר שאין בו משום פיקו"נ התירו לקטן.

ד. בסוגיית הגמ' דף ע"ח ע"ב איתא: תנו רבנן תינוקות מותרין בכולן, חוץ מנעילת הסנדל. מאי שנא נעילת הסנדל, דאמרי אינשי עבדו ליה. [ופרש"י גדולים עשו לו והתורה הזהירה גדולים על הקטנים שלא יעשו להם בידים דבר האסור, כדאמרינן במסכת יבמות [ק"ד, ע"א], לא תאכלום, לא תאכלום להזהיר גדולים על הקטנים], הנך נמי, אמרי אינשי עבדו ליה. רחיצה וסיכה, אימר מאתמול עבדי ליה, סנדל נמי, אימר מאתמול עבדי ליה, סנדל לא אפשר דמאתמול עבדי ליה, דאמר שמואל, האי מאן דבעי למיטעם טעמא דמיתותא ליסים מסאני וליגני. והא מותרין לכתחלה קתני, [ופרש"י רש"י שאם בא לימלך אומרים לו האכילהו ורחוץ אותו], והאי שפיר ידע דהיום עשאו לו. אלא הנך דלאו רביתיהו גזרו בהו רבנן, הנך רביתיהו הוא לא גזרו בהו רבנן. דאמר אביי, אמרה לי אם, רביתיה דינוקא מיא חמימי ומשחא. גדל פורתא, ביעתא בכותחא, גדל פורתא, תבורי מאני. כי הא דרבה זבין להו מאני גזיזי דפחרא לבניה, ומתברי להו.

ומבואר שבהו"א [אליבא דפרש"י], הבינה הגמ' שיש איסור ספייה לקטן גם בעיניו של יום הכיפורים, והקשתה הגמ' והא מותרין לכתחילה קתני, דהיינו שמורין לכתחילה שמותר להאכיל ולרחוץ את הקטנים, ותירצה שהנך רביתיהו לא גזרו רבנן והנך דלאו רביתיהו גזרו רבנן.

איסור ספייה לקטן

א. איתא בגמ' יבמות דף ק"ד ע"א ת"ש "לא תאכלום כי שקץ הם" לא תאכלום להזהיר גדולים על קטנים, דלא ליספוי להו בידים, וכן בדם וכן בטומאה. איסור זה הוא מן התורה ולמדו זאת מקרא יתירא, והיינו שאף שקטן שאוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו, מ"מ אסור לספות לו איסור בידיים. וכן נפסק בשו"ע אור"ח סי' שמ"ג ובפוסקים שם.

איסור זה אינו שייך למצוות חינוך^א והוא שייך בכל אדם ולא דוקא באביו, וכתבו הפוסקים שדין זה נאמר אף בתינוק שאינו בר הבנה כלל, ולמדו הראשונים משקץ דם וטומאה לכל איסורי תורה שאסור להאכילם או לצוותם שיעברו.

ספייה לקטן ביום הכיפורים

ב. יש מהאחרונים שהתקשו איך מאכילים קטנים ביום הכיפורים והרי יש בזה לכאורה משום ספייה לקטן אוכל שאסור לאוכלו ביום הכיפורים, ועמד בשאלה זו הגאון רבי ישעיה פיק במכתבו לגיסו בעל הזכרון יוסף, ומשיבו הזכרון יוסף בתשובה סי' ו' שאין איסור להאכיל קטן ביום הכיפורים, ונתן שני טעמים לדבר: [א]. דאיסור ספייה נאמר רק באיסורי חפצא דשם איסור וטומאה על החתיכה, משא"כ מאכלי היתר ביום הכיפורים אין שם איסור על החתיכה אלא איסורא אקרקפתא דגברא מונח שמצווה לענות את נפשו, משא"כ קטנים שאינם מצווים לענות את נפשם, וא"כ המאכלים לגביהם חתיכה דהיתרא, וממילא אין איסור ספייה. [ב]. האכילה לקטנים מצווה היא משום פיקוח נפש שלא יסתכן בעינוי נפשו, וקיימא לן שפיקו"נ נעשה על ידי גדולי ישראל וכל הזריז הרי זה משובח, והקטן האוכל ביום הכיפורים מקיים מצוה שאוכל כדי להחיות את עצמו שלא יסתכן, וכיון שיש מצוה בדבר אין זה דומה לדם שרצים וטומאה, וצ"ע

^א ועיין בתרה"ד פסקים סי' ס"ב שכתב בטעם איסור ספייה, דקפיד רחמנא שלא ירגיל אותו לעבור עברות וכשיגדל יבקש לימודו, אמנם האחרונים דחו את דבריו ונקטו שהוא גזה"כ ואין לדרוש בו טעמא דקרא, עיין שו"ת חת"ז אור"ח סי' פ"ג ושו"ת אחיעזר סי' פ"א. וממילא אין לומר בזה נפק"מ לשוטה שלא יגיע לכלל דעת לעולם.

[ה]. רשב"א יבמות דף קי"ד ע"א שהוכיח ממה שאמרו שלא יאמר לקטן הבא לי מפתח בשבת, שדיש בזה משום לא תאכילום.

ומתבאר מדברי הראשונים הנ"ל שיש איסור ספייה גם באיסורי גברא, הן גבי איסור מלאכה בשבת, והן בזריעת כלאי הכרם, והן בלעבור על נדר.

וביותר שמוכח מדברי הראשונים שגם ביום הכיפורים יש איסור ספייה, אף שאין זה אלא איסור גברא. עוד מתבאר להדיא שגם באיסורים התלויים בזמן אמרינן דין ספייה, הן גבי שבת והן גבי יום הכיפורים.

טעם ההיתר שאין ספייה לקטן ביום הכיפורים

ז. אלא שלא נתבאר בגמ' אמאי באמת אין איסור ספייה בדברים שהם רבתייהו של הקטן, ובשלמא לגבי אכילה ושתייה יש לומר שיש חשש שיסתכן, אבל לגבי רחיצה וסיכה אמאי הדבר מותר כאשר הוא בכלל רבתייהו דקטן, [ולפי הר"ן הביאור הוא דהוי איסור דרבנן לצורך קטן].

מבואר בדברי הר"ן להדיא שאכילה ושתייה אף שהם אסורים מדאורייתא מ"מ אין בהם איסור ספייה, ויש לדון האם דוקא בדברים שהם משום פיקוח נפש, או כל מידי, ובאמת המנחת חינוך מצוה שיי"ג, דייק שרק בדברים שהם לצורך התינוק אבל לא בדברים מיותרים. אבל ריהטת דברי הר"ן שכל אכילה לא אסרו בקטן, ויש לעיין מה הטעם לדבר, והרי אינו נצרך לאכילה זו ואמאי אין בזה איסור מצד ספייה.

דברי ר"ת בביאור היתר האכלת קטן ביום הכיפורים

ח. עיין בספר הישר לר"ת [חלק התשובות] סימן נ"ב שכתב, ועל המאכילים קטנים שלא הגיעו לחינוך נראה היתר גמור דאמרינן [יומא דף ע"ז ע"ב] מדיחה אשה ידה במים ונותנת פת לבנה קטן ועוד גזרו על שמאי להאכיל בשתי ידיו. דלא תאכילום להזהיר גדולים על הקטנים לא שייך אלא בדברים שאסורים ואפשר כמו שרצים דם ותרומה ביבמות [דף קי"ד ע"א] אבל אכילה ושתייה אי אפשר דאע"ג דלא סכנה היא חיישינן ולא גזרו ולא דמי לשרצים. וסיכה ורחיצה נמי אף על גב דאיפשר כיון דרבנות דינוקא הוא לא גזרו.

ר"ת שם בתשובה מביא ראייה מגמ' להא שאין איסור ספייה לקטן אף במה שלא נצרך לפיקו"נ וז"ל, ועוד ראייה גדולה דאמרינן בשילהי בכל מערבין [ערובין דף מ' ע"ב] גבי זמן יום הכפורים ניתביה לינוקא לית הלכתא כרב אחא בר יעקב דלמא אתי למיסרך, הא לאו הכי שרי. והיינו שאי לאו ההלכה של דילמא אתי למסרך היינו נותנים לקטן לשותת ביום הכיפורים, ואף ששתייה זו אינה נצרכת לקטן לצורך פיקו"נ. [ואין לדחות דהתם הוי לצורך מצוה, וכשם שמצינו בתוס' פסחים דף פ"ח שלצורך מצוה אין איסור ספייה, דשם היינו לצורך מצוות הקטן שמחנך אותו

ולכאורה הפשט בסוגיא שמה שהוא בכלל רבתייהו התירו לכתחילה ואין בזה איסור ספייה, ולכן לא שייך לגזור מדרבנן על הקטן שלא יעשה מעצמו, משא"כ בדברים שאינם רבתייהו של קטן דהיינו נעילת הסנדל, הם בכלל איסור ספייה וממילא שייך לגזור על קטן שלא ילבש מנעלים אף מעצמו, כיון שאז יאמרו שהגדול הנעיל לו אותם והגדול אסור לעשות זאת משום ספייה.

ויוצא מתוך פשט דברי הגמ' לכאורה שיש איסור ספייה אף באיסורי יום הכיפורים, [ועיין שבדברי הזכרון יוסף שעמד על כך בהמשך התשובה, אך ביאורו בגמ' דחוק מאוד למעיין].

ה. וביותר שבדברי הר"ן מפורש להדיא שיש איסור ספייה בכה"ג, דהנה הר"ן ריש יומא הקשה על שיטת הרמב"ם הסובר שכל חמשת העינויים האסורים ביוהכ"פ אסורים מן התורה, דאיך סכין ומרחצין את התינוקות כמבואר בסוגיא יומא דף ע"ח ע"ב, והרי אין הם צריכים את הרחיצה והסיכה אלא לתענוג ומבואר בגמ' דכיון שהיינו רבתייהו לא אסרינן לגדולים לרחוץ את הקטנים, ואמאי שרי והרי יש בזה איסור ספייה, ותירץ הר"ן שע"כ רק אכילה ושתייה אסורים מן התורה, ורחיצה וסיכה אינם אסורים אלא מדרבנן, ולכן התירו לצורך הקטנים. ומבואר מדברי הר"ן הנ"ל להדיא שיש איסור ספייה לקטן ביום הכיפורים ולמרות שאין הסיכה והרחיצה איסורי חפצא אלא איסורי גברא.

איסור ספייה בשאר איסורים

ו. אף שבגמ' יבמות הנ"ל מבואר שאסור לספות לקטן איסורים כדוגמת שקצים דם וטומאה, מ"מ מבואר בראשונים שגם לצוות לקטן לעבור על איסורים יש בזה משום ספייה. ומצינו כמה דוגמאות לזה:

[א]. עיין רשב"א יבמות קי"ד ע"א ד"ה ר' יוחנן, שהקשה על דברי הגמ' בנדה דף מ"ו ע"ב גבי יתומה שנדרה שבעלה מיפר לה [ומכיון שאין לו בה אלא נישואין דרבנן לא מועילה הפרתן], ונמצא עוברת על הנדר, ותירצו שקטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו, והקשה הרשב"א שהפרת הבעל הרי זה כאילו אומר לה להדיא לאכול, ויש לאסור זאת כדין ספייה. [ב]. עוד שם ברשב"א הביא משבת דף קל"ט ע"א שרב משרשיא יהיב פרוטה לתינוק גוי שיזרע לו כלאי הכרם, והקשו בגמ' שיתן לתינוק ישראל, ותירצו דילמא אתי למסרך, והקשה הרשב"א והרי יש איסור ספייה, והוכיח מכאן שבדרבנן אין איסור ספייה, ומוכח שיש איסור ספייה גם בכלאי הכרם.

[ג]. עיין מרדכי שבת סי' ס"ט בשם מהר"ם מרוטנבורג שאין למחות בקטן האוכל עוגה שכתובים עליה אותיות, אבל לספות לו בידיים אסור.

[ד]. רשב"א שבת דף קנ"ג שביאר שבקטן צריך לתת עליו את המשא בעודו מהלך דאחרת יש בזה משום איסור של כל תאכילום.

מסקנת הדין לעניין האכלת קטנים ביום הכיפורים

י. העולה מכל הנ"ל שמריהטת הסוגיא והפוסקים עולה שאין איסור ספייה בקטנים ביום הכיפורים, ולכן לדין שגם אין מחנכין את הקטנים לצום אין דין ספייה לקטן, ומותר לתת לו גם מיני מתיקה וכדומה ולא צריכים לדקדק עמו רק לדברים הנצרכים לחיותו, וכך עמא דבר.

להלביש קטנים מנעלים

יא. מתוך מה שנבאר לעיל יש לדון האם מותר להלביש לקטנים מנעלים מעור שהרי מבואר בגמ' יומא דף ע"ח ע"ב, יש איסור ספייה במה שאינו בכלל רבתייהו, וא"כ יש ללמוד שאסור לגדול להלביש לקטן מנעלים, וכך נפסק בשו"ע סי' תרט"ז ס"א, וכך נקטו כמה מגדולי הוראה עיין שו"ת שבט הלי ח"ז סי' רי"ח אות ב' וחוט שני יום הכיפורים עמ' קל"ח, וכך מובא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, אמנם הגר"ש ז' אויערבאך זצ"ל [בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' ל"ה אות ה' ומרה"ת סי' ס' אות כ"א], נקט שאם הדבר נצרך אפשר גם בזמננו להלביש נעלי עור לקטן כיון שאינם הולכים יחפים נחשב הדבר כצורכו של קטן. אמנם מסתבר שבזמננו שיש נעלים וכו' שאינם מעורר יש להקפיד בזה.

איסור ספייה לשוטה

יב. ועתה יש לדון לפי כל הנ"ל מה דין שוטה ביום הכיפורים לעניין איסור ספייה, והיינו בשוטה כזה שלפי ראות עיני הרופאים אין בו חשש פיקו"נ אם ימנע מאכילה וכגון שהוא בריא אולם אלא שמוחו נחלש ואינו בודעת צלולה, והנידון האם מותר להאכיל אותו ביום הכיפורים.

בתחילה יש לברר האם דין ספייה שייך בשוטה, או שמא נאמר רק בקטן, ויש להביא מדברי הרשב"א בחידושו לגיטין דף נ"ה ע"א באד"ה ועל הקטנה, שהקשה על הגמ' שם חרש החרשת נמי ליכול, ואי אוכלת דמתניתין מאכיל בידים והרי אסור מלא תאכילום, ועיין גם ברשב"א שבת דף קנ"ג ע"א ד"ה כשהיא הולכת, שכתב להעמיד את הסוגיא שנותנו עליה כשהיא מהלכת, ד"ה גם כשנותנו לחרש שוטה וקטן יש לעשות כן, וכ"ש הוא כיון שיש בהם איסור דאורייתא של לא תאכילום.

ומבואר להדיא בדברי הרשב"א האלו שיש איסור ספייה גם לחרש, וסברא הוא שה"ה גם לשוטה. וכ"ה בפמ"ג סי' שמ"ג במ"ז ס"ק א' מסברא שאין לחלק בין חרש שוטה לקטן, וכן בסי' רס"ו במ"ז ס"ק ד', וכן נקט החת"ס בשו"ת אור"ח סי' פ"ג.

יג. והנה אם באנו לדון בדינו לכאורה היה מקום לומר שאם אין בו חשש פיקו"נ אין לו היתר והוא שונה מקטן שבאופן כללי יש בו חשש פיקו"נ, ולכן לא שייך בו ענין צום כלל, משא"כ שוטה, אלא שיש מקום לדון ולומר שסברת ר"ת שייכת אף בשוטה, דשוטה דינו לכל דבר כקטן, ועד כמה שלא אמרו ספייה לקטן גם לא אמרו ספייה לשוטה. [וכך אמר

לאכילת קרבן פסח, אבל הכא לא איירי בקטן שהגיע לחינוך ומה צורך מצוה יש בדבר אין זה אלא כדי שהגדול יברך שהחינוך, וכן שנותנין לחינוך לשותות בברית מילה ביום הכיפורים איזה צורך מצוה יש בשתיית קטן זה שנימא בו היתר ספייה, והרי איירי בקטן בן יומו שלא מחנכו כעת למידי, ודו"ק].

והנה מבואר מדברי ר"ת הנ"ל שיש היתר להאכיל אף בדברים שאין בהם סכנה לחינוך, וטעמו שכיון שבאופן כללי קטן זקוק לאכילה, ממילא הוא אינו שייך כלל לצום יום הכיפורים, וממילא אין בו איסור ספייה, דאיסור ספייה נאמר רק בגוונא שאפשר להסתדר מבלי האכילה, וכגון אכילת דם ושרצים, אבל הימנעות מאכילה לקטן זה בגדר אינו אפשר לכן לא אמרו בזה איסור ספייה כלל. וסברא זו של ר"ת היא סברא בדין דאורייתא של כל תאכילום.

חינוך קטן לתענית ביום הכיפורים

ט. כתב השו"ע סי' תרט"ז ס"ב קטן הבריא בן תשע שנים שלימות וכן עשר שנים שלימות מחנכין אותו לשעות, ובן אחד עשר בין זכר בין נקיבה מתענה ומשלים מדברי סופרים כדי לחנכו במצוות, וכתב הרמ"א וי"א אומרים שאינן צריכים להשלים מדרבנן כלל ויש לסמוך עליהו בנער שהוא כחוש ואינו חזק להתענות.

וכתב המג"א ס"ק ב' שגם מי שאינו מצווה בחינוך אסור להאכיל את הקטן דהוי כמאכילו נבילות בידים.

והנה לכאורה חזינן מדברי המג"א שיש דין ספייה באיסורי אכילה של יום הכיפורים, וצ"ע איך הדברים מתיישבים עם ריהטת הסוגיא ודברי ר"ת הנ"ל שאמר שאין איסור ספייה בקטן. [ועיין שעה"צ שהקשה על המג"א וס"ל שאין דין ספייה בחינוך לשעות, אבל גם לדבריו עכ"פ בהגיע לגיל י"א שבזה אין זמן שהוא מותר באכילה גם לפי סברת שעה"צ יש דין ספייה].

וי"ל דאין מכאן סתירה לדברי ר"ת, דמשעה שהגיע לחינוך הרי הוא כבר שייך בצום לכמה שעות, ובזה יש איסור ספייה, וכל דברי ר"ת נאמרו על מצב שבו הוא מותר לאכול בלי הגבלה, ובאותה שעה לא נאמרו דיני ספייה, אבל מאותו זמן שהוא כבר מסוגל לצום בזה הדרינן לדיני ספייה, ודו"ק.

והנה לדין האידנא נקטו הפוסקים שהתינוקות חלשים ולא מענים אותם כלל עד לגיל בר מצוה, כתב המג"א שם בשם הב"ח כיון שהכל לומדים והוי כחולים ועוד דסתמא חשיבי חולים, ולכן אין בהם דין חינוך כלל².

² ואמר הגר"ש ז' אויערבאך זצ"ל שאין להענות קטן עד גיל בר מצוה, ואין מקור למה שיש בפי העולם שג' צומות הסמוכים לבר מצוה צריך הקטן לצום.

אמירה לנכרי

טז. אם אינו מוגדר כשוטה, וממילא אסור להאכילו ואסור אף להניח לפניו אוכל דגם זה נקרא בכלל ספיית איסור. אמנם אם יאמר לנכרי להאכילו הרי זה מקליש את האיסור לדרבנן ככל אמירה לנכרי בשאר איסורי תורה, ואין זה נחשב שהישראל ספה לו איסור^א.

ובזה יש לברר האם האדם מוגדר כחולה שיש להתיר עבורו אמירה לנכרי.

יז. ואם יש לו מטפל זר, והוא מאכילו כשצריך, אזי אם הזקן מוגדר כשוטה מסתבר שאין בזה איסור כלל, כיון שהוא לא אומר לו בפירוש להאכילו, ואף שידוע שזה מעשהו בחול, מ"מ מבואר כה"ג בשו"ת חת"ס אור"ח סי' פ"ג במי שמכניס שוטה למוסד שמאכילים אותו נבלות וטרפות, שאין בזה איסור ספייה כיון שלא אמר להם במפורש להאכילו, [עיי"ש בסוף התשובה].

אך אם אינו מוגדר כשוטה, צריך למנוע את העובד זר מלאכילו כיון שהוא מחוייב בתענית.

העולה מכל הנ"ל:

[א]. אין איסור ספייה לקטן באכילה ביום הכיפורים ומותר לתת לו גם מאכלים שאין בהם צורך פיקוח נפש, ואף מיני מתיקה.

[ב]. יש איסור ספייה בהלבשת קטן נעלי עור, ונחלקו גדולי ההוראה מה הדין בזמננו, ומ"מ מסתבר שהאידינא שיש נעליים נוחות שאינם מעור, דיש איסור להלבישם.

[ג]. מסתבר שמי שמוגדר כשוטה אזי אף שנראה בריא מותר להאכילו אף בידיים.

[ד]. יש לברר בכל מקרה של זקנים חסרי דעה, ממתי נחשבים כשוטה.

[ה]. אם הזקן אינו מוגדר כשוטה, יש לברר ממתי מותר להאכילו על ידי נכרי. [משום איסור אמירה לנכרי]

[ו]. עובד זר הרגיל לטפל בו במשך ימות השנה יכול להאכיל את השוטה, אך אם אינו מוגדר כשוטה יש למונעו מכך כיון שהזקן חייב בתענית.

לי מו"ר הגר"ש גלבר שליט"א שמסתברא שבכל מקום השוטה לקטן, ואפשר לומר בזה שגם שוטה אינו שייך לצום יום הכיפורים קטן, כיון שגם הוא עלול לפיקוח במקרים מסויימים, שהרי עניין הצום והיכולת להתגבר על הרעב תלויה הרבה בדעת האדם שהוא מתמודד עם הנסיון והקושי, ומי שהוא חסר דעה אין לו תמיד את היכולות לעמוד בצום.

יד. והנה יש לכאורה לרדן בסברא חדשה להאכיל שוטה ביום הכיפורים מטעם אחר, דהנה אף שנתבאר שאיסור ספייה שייך גם בשאר איסורים ולא רק במאכלות אסורות, ונתבאר שגם באיסורי גברא נאמרו דיני ספייה, מ"מ יש מקום לחלק בין דברים שהם אסורים בחפצא כגון מאכלות אסורות שבהם אף לתינוק בן יומא אסור לספות, לבין שאר מעשה איסור, ששורשם הוא איסור גברא, שבהם י"ל שהאיסור לספותם שייך רק היכי שמי שספו לו הוא בר דעת ומבין את מעשיו, דכיון שהאיסור הוא על הגברא מה שייך לאוסרו אם אינו מבין כלל את משמעות מעשיו, ד"ל שיסוד איסור ספייה הוא על דבר שיש עליו "שם איסור" אלא שמי שסופים לו את האיסור אינו מזהר עליו כיון שאינו בר עונשין ואסרו על הגדול לספות לקטן את האיסור או את "מעשה האיסור", וזהו הדין של דם ושרצים וטומאה, שבהם אין נפק"מ לדעתו והבנתו, אבל בעשיית "מעשה איסור" מסתברא שמי שאינו מבין כלל את מעשיו אין למעשהו שום תוקף ולא נחשב כלל שעשה מעשה איסור, ורק מי שמבין את מעשיו אזי יש שם "מעשה איסור" על מעשהו.

ונפק"מ בכל זה לעניין שוטה, שאינו בר דעת ואין שום תוקף למעשהו, ויתכן לומר שממילא אין על מעשהו "שם איסור" כלל, דמה שהוא אוכל ביום הכיפורים, אם אינו מבין את משמעות הדברים אינו נותן למעשהו שם "מעשה איסור", ואינו דומה למאכלות אסורות שבהם אסרו הפוסקים אף בקטן שאינו בר הבנה כלל, דשם י"ל שכיון שהמאכל אסור בעצמותו יש עליו איסור בעצם.

אמנם סברא זו נסתרת מדברי הרשב"א הנ"ל בשבת דף קנ"ג ע"א שכתב איסור ספייה בחש"ו לעניין איסור הוצאה בשבת, וחזינן שאף באיסורי גברא נאמרים איסורי ספייה ואף בשוטה שאינו מבין כלל את מעשיו.

מי נחשב שוטה

ט"ו. ישנם הלכות רבות כיצד להגדיר אדם כשוטה, ובעיקר הדבר קשה באדם שישנם דברים שהוא מבין, וכגון שמבין שהיום יום הכיפורים ושצריך לצום ביום זה, אבל באמצע היום הוא מבקש לשותת, ושורש ההגדרה בזה אינו שתמיד הוא אינו בדעת, אלא אם אינו אחראי למעשיו כבר אינו נחשב לבן דעת אף בדברים שניכר בהם שהוא מבין את מעשיו.

ולכן חשוב לדייק מאוד בעניין האכלת חסר דעה ביום הכיפורים לדעת את מצבו האמיתי ואם הוא מוגדר כשוטה מביחינה הלכתית.

^א כך נקט מג"א סי' שמ"ג והעתיקו המשנ"ב שם, דלא כשו"ת פרי יצחק שסבר שעצם האמירה לנכרי נחשבת כספיית האיסור.